

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

**МАСЛОВА Наталія Григорівна - кандидат юридичних наук, докторант
Харківського національного університету внутрішніх справ**

<https://orcid.org/0000-0002-9009-1254>

УДК 343.85

Розглянуто основні напрямки удосконалення кримінологічного забезпечення діяльності органів прокуратури, як підсистеми боротьби зі злочинністю, що нині перебуває в стадії становлення. Акцентовано увагу на важливості розвитку і удосконаленні її інформаційно-аналітичного забезпечення і більш детального наукового дослідження в цьому напрямку.

Ключові слова: державний контроль, інформаційне забезпечення, аналітичне забезпечення, кримінологічний моніторинг, кадрове забезпечення, експертиза законопроектів, статистична звітність.

У загальній системі державного впливу на злочинність найважливішим напрямом протидії останній, згідно з Конституцією України, має бути визнано захист людини від посягань на її життя, здоров'я та інші природні права. Це положення логічно впливає із соціально-правової природи злочинності. Тому головними складовими сучасної теоретичної моделі соціального контролю за злочинністю [1, с. 25] є державний контроль над злочинністю, який здійснюється органами прокуратури на основі законодавства, а також застосування кримінальних законів і спеціально-кримінологічного попередження та громадський і недержавний контроль (національні традиції, релігія, контроль неформальних соціальних груп, мораль, засоби масової інформації, мистецтво тощо).

Враховуючи це, сучасна політика України у сфері протидії злочинності осо-

бливу увагу приділяє специфічним різновидам соціального управління процесом запобігання злочинності, створенню атмосфери солідарності у неприйнятті цього негативного соціального явища. У зв'язку з цим саме інформаційна діяльність забезпечує і в значній мірі сприяє підвищенню ефективності кримінологічної діяльності, а більш детальне наукове дослідження цього питання і виступає вагомим аргументом актуальності його розгляду в даній публікації. Вказані вище проблеми завжди викликали науковий інтерес вітчизняних та зарубіжних вчених як кримінологів, так і представників інших суміжних галузей права. Серед них слід відмітити таких науковців, як Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Б. М. Головкін, В. М. Горшеньов, Л. М. Давиденко, С. Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О. М. Джужа, А. І. Долгова, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, П. Л. Фріс, Ю. С. Шемшученко, О. О. Юхно.

Окреслення ключових проблем інформаційного забезпечення, як підсистеми протидії злочинності, дає змогу зробити висновок про те, що досліджувана система в Україні нині перебуває на стадії становлення. Її кримінологічне забезпечення характеризується такими провідними напрямками удосконалення, як:

- 1) кримінологічний моніторинг;
- 2) удосконалення всього механізму кримінологічної діяльності через моделюван-

ня правового розвитку, експертизу законопроектів, правові експерименти, що відповідають вимогам часу і сучасним завданням реформування органів кримінальної юстиції у дусі кращих стандартів світової теорії та практики;

3) правозастосування і нагляд за додержанням законності;

4) політика у сфері кадрового забезпечення;

5) правове виховання і правова освіта;

6) аналітичне супроводження.

Так, В. А. Плешаков, виходячи з методологічної настанови концепції кримінологічної безпеки, зазначає, що кримінологічний моніторинг – це процес систематичного спостереження, аналізу й оцінки стану та тенденцій злочинності, її факторів та особливостей особистості злочинця, які впливають на його злочинну поведінку, діяльності щодо запобігання злочинам, рівня захищеності об'єктів можливого злочинного посягання, ступеня готовності всього населення протидіяти злочинності [2, с. 11].

Дещо ширше бачення проблемного поняття висловлюють О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, пропонуючи розуміти його як визначену практичною необхідністю наукову, засновану на пізнанні закономірностей розвитку певного явища і процесу, постійно функціонуючу систему спостереження, вимірювання й оцінки їх станів у різні періоди. Зміст кримінологічного моніторингу, таким чином, становлять процеси отримання, обробки й аналізу необхідної для формулювання кінцевих висновків інформації [3, с. 146-147].

Разом з тим, кримінологічний моніторинг не варто ототожнювати з повномасштабним кримінологічним дослідженням. У цьому контексті слушною є думка О. М. Литвинова, який зазначає, що кримінологічний моніторинг не вирізняється особливою глибиною досліджень, його завдання – забезпечення своєчасного реагування на системні зміни [4, с. 63]. Автор вважає, що з розумінням моніторингової діяльності як дослідження суто прикладного, обслуговуючого, а не фундаментального значення, варто погодитись.

Є. М. Блажівський виділяє вузьке та широке поняття кримінологічного моніторингу [5, с. 27-29]. Також, на думку зазначеного науковця, моніторинг детермінантів злочинності передбачає спостереження як за наявними, так і за потенційними криміногенними факторами. При цьому Є. М. Блажівський виділяє:

– економіко-кримінологічний моніторинг. Проблеми цього виду моніторингу у вітчизняній науці розглядались переважно у працях В. М. Поповича [6, с. 154-182];

– політико-кримінологічний моніторинг є перспективним видом моніторингу, який, однак, останнім часом знайшов своє належне висвітлення у вітчизняній кримінології внаслідок розроблення проблематики політичної злочинності та засобів протидії їй [7].

– психолого-кримінологічний моніторинг – різновид моніторингового дослідження, який застосовується переважно на індивідуальному та груповому рівні кримінологічної профілактики.

– моніторинг ступеня криміналізації суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп, який охоплює, по-перше, моніторинг змін у рівні та структурі судимості, що здійснюється на підставі статистичних даних щодо кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, співвідношення окремих їх категорій за різними критеріями (соціально-демографічними, кримінально-правовими, кримінологічними).

Стосовно удосконалення механізму законотворчої практики в Україні слід відмітити, що проекти законів готуються переважно виконавчою владою, точніше Кабінетом Міністрів України, де формується сама ідея підготовки законопроекту і його текст. Підготовка законопроектів комітетами або іншими суб'єктами законодавчої ініціативи трапляється у нас не так часто.

Практично поза увагою відповідних владних суб'єктів залишається питання кримінологічної ефективності нормативно-правового акту. Тому актуальним і перспективним напрямком кримінологічної діяльності органів прокуратури автору ви-

дається запровадження до національної кримінологічної практики інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів [8].

За своєю процедурною природою кримінологічна експертиза нормативно-правових актів та їх проектів є кримінологічним дослідженням, враховуючи змістовні аспекти якого, А. П. Закалюк уважав за доцільне вирізнити в її методиці шість основних операцій:

- 1) операція відбору та підготовки експертів до проведення експертизи;
- 2) операція щодо навчання експертів навичкам експертного оцінювання;
- 3) операція з моделювання та оцінювання кримінологічної інформації;
- 4) операція з оцінювання впливу об'єкта експертизи на кримінологічні чинники;
- 5) операції з агрегування індивідуальних експертних оцінок у групову оцінку впливу правової норми та об'єкта експертизи в цілому на кримінологічні чинники;
- 6) операція з підготовки експертного висновку [9, с. 203].

Відповідно до Закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [10] на комітет Верховної Ради України з питань євроінтеграції покладається обов'язок перевіряти всі зареєстровані законопроекти на відповідність та несуперечність їх положень нормам законодавства Європейського Союзу до підписання угоди про асоціацію. Впровадження такої процедури є надзвичайно важливим, адже це дало б змогу ухвалювати закони та інші акти, які будуть професійно проаналізованими на предмет відповідності Конституції, внутрішньому законодавству і міжнародним договорам щодо дотримання у них прав та свобод людини і громадянин, а також підвищити рівень відповідності нашого законодавства законодавству Європейського Союзу та всієї міжнародної спільноти.

Як свідчить аналіз сучасної практики протидії злочинності, забезпечення якісного виконання покладених завдань та функцій є неможливим без належної організації

діяльності її базової складової – персоналу відповідних органів [11].

Розробляючи професіограми різного рівня, В. Васильєв звернув увагу на те, що мислення зазначених осіб спрямоване на виявлення причин конкретного явища, а тому має причинно-наслідковий характер. Такі якості мислення зумовлюють наявність у персонала здібностей різнопланового характеру [12, с. 248-264].

Підкреслюємо, що ступінь психологічного навантаження правоохоронців під час виконання ними своїх функціональних обов'язків треба віднести до найбільш складної інтелектуально-практичної роботи, що характеризується багатовекторністю спрямування.

Вивчення та аналіз одержаної інформації повинні сприяти створенню реальної картини кримінологічної практики і посткримінальної превенції держави. Зібрані матеріали систематизуються. Після їх аналізу вони можуть використовуватись як основа для наступних етапів формування стратегії і тактики.

Згідно з Законом України «Про інформацію» суб'єктами інформаційних відносин виступають громадяни України, юридичні особи і держава, а також такими можуть бути визнані інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства [13].

У нашій державі питаннями збору інформації, яка стосується суспільних відносин, пов'язаних із протидією злочинності, її вивченням і систематизацією на державному рівні займаються відповідні підрозділи прокуратури України, МВС України, інших правоохоронних відомств, Міністерство юстиції України та Державний комітет статистики України, але для того, щоб інформація була повнішою й об'єктивнішою, необхідно залучати до співпраці чи використовувати можливості недержавних організацій.

Загальновизнано, що основою демократичного громадянського суспільства є недержавні організації. Важливе місце серед них посідають дослідницькі інституції (центри соціологічних опитувань, центри

захисту прав людини, різні спілки, фонди тощо).

Дослідницькі центри покликані якомога раніше виявити проблеми, що існують в різних сферах суспільного життя. Така ідентифікація проблем може розглядатися і як контроль суспільства за урядом, і як співробітництво суспільства з урядом.

Збирання інформації, її вивчення та систематизація можуть здійснюватись інститутами громадянського суспільства як з власної ініціативи, виходячи зі своїх статутних цілей і завдань, так і на замовлення інших суб'єктів соціального управління. Так, у США існує декілька інститутів опитування, які співпрацюють із системою державної влади. Серед них можна назвати Американську асоціацію дослідників громадської думки та інститут Геллана. У нашій державі також існують такі недержавні дослідницькі інституції, активний процес формування та розвитку яких почався у 1991 році. Для прикладу можна назвати Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Центр соціологічних і політичних досліджень та технології «Соціополіс», Фонд «Інтелектуальна перспектива» та інші.

Одержання інформації, що стосується процесу інформаційного забезпечення протидії злочинності, також може здійснюватися шляхом систематизації і вивчення історичних матеріалів, наукової літератури, нормативних актів, існуючої передової правоохоронної практики.

Підводячи підсумок слід зазначити, що механізм розробки та нормативного закріплення стратегії протидії злочинності й тактики кримінологічної діяльності передбачає інформаційне забезпечення, як необхідну складову всієї роботи. Інформація є необхідною на всіх етапах: від формулювання проблеми до оцінки результатів кримінологічної діяльності. Виходячи з цього, можна вважати, що процес формування основоположних засад організації та здійснення протидії злочинності має починатися із системи заходів, спрямованих на одержання інформації щодо різних сфер суспільного життя, які стосуються названої системи.

Література

1. Литвак О. М. Держава і злочинність : [монографія]. К. : Атіка, 2004. 304 с.
2. Плешаков В. А. Понятие и содержание криминологической безопасности // Преступность и общество : сборник научных трудов / редкол. : Бабаев М. М., Могачев М. И., Прохорова Н. В., Ситковский А. Л. (отв. ред.), Фортунуц М. В., Ципуренко Н. И. М. : ВНИИ МВД России, 2004. С. 11–18.
3. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. 308 с.
4. Литвинов А. Н. Предупреждение преступлений и правонарушений. Профилактическая работа с населением : научно-практическое пособие. М. : Юркнига, 2004. 160 с.
5. Блажівський Є. М. Аналітична робота в системі моніторингу протидії злочинності. *Науковий вісник Національної академії Служби безпеки України*. 2013. Вип. 47. С. 157–165.
6. Попович В.М. Проблеми розслідування економічних злочинів : навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2016. 350 с.
7. Орлов Ю. В. Політико-криминологічна теорія протидії злочинності : монографія. Харків : Діса полюс, 2016. 656 с.
8. Орлов Ю. В. Криминологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП, 2010. 266 с.
9. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. К. : Ін Юре, 2007. Кн. 3 : Практична криминологія. 317 с.
10. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 р. № 228-IV. *Офіційний вісник України*. 2002. № 50. Ст. 2233.
11. Сухонос В. В. Кадри органів прокуратури: питання теорії і практики : монографія. Суми : Університетська книга, 2012. 159 с.

12. Васильев В. Л. Юридическая психология. СПб. : Питер, 1998. 556 с.

13. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

PROBLEMS OF INFORMATION PROVISION OF COMBATING CRIME

The mechanism of development and regulatory consolidation of the strategy for combating crime and criminological tactics stipulates information provision as a necessary component of the whole work. Outlining the key problems of information provision, as a subsystem of crime counteraction, makes it possible to conclude that the system under research in Ukraine is currently in its formation stage. Its criminological provision is characterized by such leading areas of improvement as: 1) criminological monitoring; 2) improvement of the entire mechanism of criminological activity through modeling of legal development, examination of bills, legal experiments that meet the requirements of time and modern tasks of reforming the agencies of criminal justice according to the best standards of world theory and practice; 3) legal enforcement and supervision over rule of law; 4) policy in the field of staffing; 5) legal nurturing and legal education; 6) analytical support.

Information is necessary at all stages: starting from the formulation of the problem to the evaluation of the results of criminological activity. On this basis, it can be considered that

the process of forming the basic principles of the organization and implementation of combating crime should begin with the system of measures aimed at obtaining information on the various spheres of public life relevant to the said system. The study and analysis of the received information should facilitate in creating a real picture of criminological practice and post-criminal prevention of the state. The collected materials should be systematized. Once analyzed, they can be used as the basis for the next stages of strategy and tactics' formation. The issues of collecting information in regard to public relations related to combating crime, its study and systematization at the state level in our country, are in the scope of interest of the relevant departments of the prosecutor's office of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, other law enforcement agencies, the Ministry of Justice of Ukraine and the State Statistics Committee of Ukraine. In order for the information to be more complete and objective, it is necessary to involve non-governmental organizations for cooperation or to use their opportunities. Obtaining information related to the process of information provision for combating crime can also be accomplished through the systematization and study of historical materials, scientific literature, normative acts, existing leading law enforcement practices.

***Key words:** state control, information provision, analytical provision, criminological monitoring, staffing, examination of bills, statistical reporting.*